

Фінансова грамотність

ФІНАНСОВА МУДРІСТЬ РОДИННОЇ ПЕДАГОГІКИ

Програма освітнього курсу
для батьків

ФІНАНСОВА МУДРІСТЬ РОДИННОЇ ПЕДАГОГІКИ

**Програма освітнього курсу для батьків
з фінансової грамотності дітей**

Київ
УБС НБУ
2015

УДК 336:37(083.97

ББК 65.261:7

Ф59

Рецензент

Т. В. Говорун, доктор психологічних наук, професор,
головний провідний спеціаліст лабораторії соціальної психології
Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Ф59 Фінансова мудрість родинної педагогіки : програма освітнього курсу для батьків з фінансової грамотності дітей / О. Сампара, О. Кікінежді. – К. : УБС НБУ, 2015. – с.

Навчальна програма освітнього курсу для батьків з фінансової грамотності дітей присвячена висвітленню теоретико-методологічних засад фінансової освіти батьків. Окреслені організаційно-педагогічні умови фінансового виховання дітей молодшого шкільного віку. Розробка містить пояснювальну записку, навчально-тематичний план та перелік науково-методичної літератури.

Видання підготовлене в рамках виконання проекту «Програма розвитку фінансового сектору (USAID / FINREP-II)»

© О. Сампара, О. Кікінежді, 2015

© Університет банківської справи

Національного банку України (м. Київ), 2015

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Складність полягає не у сприйнятті нових ідей,
а у відмові від старих стереотипів.

Джон М. Кейнс

Актуальність проблеми. Фінансове виховання учнівської молоді як виклик часу потребує реальних змін у соціогуманітарному знанні, зокрема ідеології родини, школи, ЗМІ, розробки інноваційних педагогічних технологій відповідно до чинних державних нормативно-правових освітніх документів (стаття 24 Конституції України, стаття 5 Закону України «Про загальну середню освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття)» тощо). Актуальність створення відкритих родинних студій для поширення батьківської просвітницької діяльності з фінансової грамотності дітей зумовлена демократизацією суспільного життя, амбівалентністю економічної свідомості населення, соціальним замовленням завтрашнього дня, утвердженням економічних цінностей, формуванням фінансової культури нової генерації громадян України у людиноцентричній парадигмі суспільного розвитку.

У «Білій книзі національної освіти» (2010) наголошується, що більшість негараздів, які мають місце в Україні, виникають саме завдяки стереотипам, які існують у свідомості батьків і вчителів, визначають їхнє ставлення до сутності матеріальних і духовних цінностей, зокрема й економічних категорій: гроші, товар, власність тощо. Тому розв'язання сучасних проблем гуманізації та гуманітаризації освіти, навчання і виховання «людини економічної», формування конкурентоспроможної особистості в реаліях ринкової економіки передбачає відхід від стереотипного мислення стосовно взаємовідносин людини і грошей, активізацію пропедевтичної роботи дорослих в економічній соціалізації дітей, підвищення їх обізнаності у фінансовій сфері.

Сім'я для дитини є найпершою і найважливішою ланкою в її економічній соціалізації, бо життєвий уклад, спосіб життя батьків дає уявлення про гроші, власність, прибутки, заробітну плату як ключових у формуванні фінансової грамотності дітей. Кожного дня, спостерігаючи за батьками, дитина сприймає їхнє ставлення до фінансів, переймає основи

домашньої економіки, засвоює споживчу поведінку, формує уявлення про себе як активного суб'єкта або співучасника економічного життя спершу в родині, а пізніше – у суспільстві.

Сьогодні змінилися соціокультурні установки стосовно надання дітям кишенькових грошей. Ранню матеріалізацію взаємозв'язку «послуга – винагорода» нині винесено на вівтар педагогічних дискусій. Дискусійним залишається також питання щодо віку, з якого доцільно ознайомлювати дітей із фінансовими проблемами.

Наукові дослідження і педагогічна практика засвідчили, що школа, вчителі є недостатнім джерелом економічної інформації. Тому актуалізується характер включення дитини в економічну підсистему сім'ї, що не тільки визначає місце грошей і ринкових відносин у ціннісних репрезентаціях батьків, засвоєння дітьми елементарних економічних понять, а й стає ключовим моментом входження молодшого школяра в складне, невідоме, водночас цікаве фінансове життя родини, формування базових економіко-психологічних якостей зростаючої особистості, її фінансової самосвідомості.

Батьки, маючи початкові чи ґрунтовні фінансові знання, на жаль, недостатньо володіють педагогічним менеджментом у фінансовій сфері, що призводить до неефективної економічної соціалізації дітей, труднощів у подальшій адаптації до світу «дорослої» економіки.

Навчання дітей фінансової грамотності слід починати з початкової школи – своєрідного «фундаменту» формування особистості, адже молодший шкільний вік є найбільш сприятливим для засвоєння життєвих знань, умінь і навичок з домашньої економіки, елементарних фінансових понять, т. зв. фінансової абетки, що є підґрунтям економічного мислення в дорослому віці. Саме в соціальному партнерстві «школа – сім'я» дівчатка і хлопчики не тільки набувають первинного суб'єктного економічного досвіду, засвоюють норми фінансової поведінки, а й занурюються в той ціннісний простір, основними орієнтирами якого виступають культурні моделі фінансового успіху, принципи соціальної справедливості і соціального менеджменту, підвищення якості життя, поєднання національних традицій із прогресивними змінами євроінтеграції у світовому соціоекономічному просторі.

Фінансове виховання дітей як органічна складова виховання загальнолюдської культури підпорядковується його **основним принципам**, а саме: науковості, доступності, урахування вікових та індивідуальних особливостей, урахування громадської думки з питань актуальності, доцільності і змісту фінансової освіти та виховання школярів у родині, практичне спрямування, безперервність, і водночас низці окремих принципів – економії часу та праці, економії природних багатства, культурі споживача тощо.

Фінансова грамотність батьків розглядається як світоглядна економічна освіченість, удосконалення особистісних і професійно-управлінських якостей, які визначають раціональну споживчу поведінку та комунікативну майстерність, діалогічну взаємодію з дітьми та соціальне партнерство у формуванні фінансової культури дітей.

Програма розроблена відповідно до представленої вченими системи фінансової культури з урахуванням культурно-економічного менталітету, виховного потенціалу родини, презентацією економічного «Я» у приватному та публічному просторі на засадах гуманістичної педагогічної спадщини (В. Сухомлинський, С. Русова та ін.).

Програма відкритих родинних студій для батьків «Фінансова мудрість родинної педагогіки» включає тематико-проблемне наповнення зустрічей, взаємопов'язаних із змістом навчальних курсів для молодших школярів «Фінансова абетка», «Фінансова арифметика», «Фінансова поведінка», «Фінансова культура».

У програмі виокремлено основні напрями фінансової просвітницької роботи з батьками:

- фінансова грамота;
- фінансова поведінка;
- фінансова культура;
- фінансова і соціальна ініціатива.

Метою програми є виявлення та активізація виховного потенціалу родини у формуванні ключових життєвих компетентностей дітей, зокрема фінансових, економічного способу мислення, споживчої культури дітей, а також підвищення економічної свідомості батьків, їхньої фінансової грамотності, організація спільної взаємодії сім'ї, навчального закладу, громади, фінансових установ для популяризації фінансової просвіти.

Завдання:

- активізація соціального партнерства у тріаді «школа – родина – громада» як важливого чинника ефективної економічної соціалізації дітей молодшого шкільного віку;
- розвиток виховного потенціалу родини через залучення батьків-фахівців до співпраці з батьківською громадою класу, початкової школи з метою популяризації фінансових знань та інформації;
- надання психолого-педагогічних і фахових консультацій щодо фінансової грамотності та економічної соціалізації молодших школярів;
- поширення фінансової освіти серед учасників навчально-виховного процесу через партнерську взаємодію із громадськими організаціями, фінансовими установами (волонтерський контекст);
- активне залучення батьків до виховного процесу через інноваційні фінансово-громадські ініціативи: родини-меценати, родини-волонтери, благодійництво;
- створення інформаційного порталу «Фінансова просвіта для батьків»;
- формування інтегрованої виховної моделі «Фінансовий доброустрій родини».

Методологічні основи програми:

- гуманізація і демократизація виховання;
- єдність національного і загальнолюдського;
- безперервність і наступність виховання;
- диференціація та індивідуалізація;
- особистісно-орієнтоване навчання і виховання;
- гендерний і міждисциплінарний підхід;
- гармонізація родинного і суспільного виховання.

Форми і методи роботи:

- батьківські зустрічі, клуби, вечори;
- інтерактивні форми навчання, тренінгові вправи, порадник, кейс-урок;
- засідання круглого столу, кіно-, відеолекторії;
- моделювальні, дидактичні, ділові, рольові ігри і практикуми;

- спільні дозволя: квест, ярмарок, вернісаж, аукціон, акція, салон, флешмоб тощо.

Очікувані результати реалізації програми:

- здійснення психолого-педагогічного супроводу батьками економічної соціалізації дітей у родинному колі через власний приклад розумного ставлення до матеріальних і духовних цінностей;
- сформованість уміння узгоджувати потреби дітей із фінансовими можливостями їх задоволення;
- активізація громадянської позиції батьків, подолання стереотипів, які мають місце в суспільно-фінансовій діяльності;
- готовність до свідомої гармонізації стосунків «людина – суспільство – природа – економіка – фінанси».

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Відкриті родинні студії «Фінансова мудрість родинної педагогіки» Структура курсу «Фінансова грамота для батьків»

Зміст матеріалу	Основні завдання	Форми і види роботи
РОЗДІЛ І. НАША СІМ'Я		
Зустріч 1: Фінансова грамотність як важлива складова родинної педагогіки Мета: сприяння формуванню засад відповідального батьківства, підвищення фінансової грамотності батьків, активізація просвітницької роботи батьків і вчителів через упровадження курсу для батьків «Фінансова грамотність родинної педагогіки».	- розкрити психологічні та вікові особливості молодшого школяра як суб'єкта первинної економічної соціалізації; - виокремити специфіку функціонування соціоекономічних феноменів у дитинстві, - визначити роль родини, школи, соціуму в подоланні фінансових небезпек і ризиків; - сприяти критичному осмисленню батьками стереотипних установок у фінансовому вихованні дітей; - показати важливість упровадження курсу з фінансової просвіти для батьків. Дефініції: фінансова грамотність, фінансова культура, фінансова поведінка, економічна свідомість	Психолого-педагогічний порадак «Психолого-педагогічні підходи до розуміння фінансової грамотності особистості». Рольова гра з елементами тренінгу «Ризики і перешкоди на шляху до фінансового успіху школяра»
Зустріч 2. «Освічені громадяни – окраса батьківщини» (створення фінансового портфоліо сім'ї). Мета: підвищення рівня поінформованості батьків про навчання, трудову діяльність та професійні успіхи й досягнення через складання сімейного портфоліо, власного резюме	- розкрити економічно значущі якості батьків через самопрезентацію і презентацію родини; - розкрити зміст понять «портфоліо», «резюме», визначити їхні основні характеристики; - ознайомити батьків із структурою наповнення портфоліо, правильним написанням та оформленням резюме; - спонукати учасників висловлюватись щодо поєднання професійних і домашніх обов'язків у власному житті Дефініції: анкета, резюме, портфоліо	Вправа «Візитівка». Економічний практикум «Сімейне фінансове портфоліо» «Резюме: структура, правила написання». Інтерактив «Моя родина». Вправа «Життєвий цикл».

Зміст матеріалу	Основні завдання	Форми і види роботи
Зустріч 3. Кар'єра – твій особистий план успіху. Мета: визначення основних складових успішної самореалізації особистості, що є запорукою добробуту сім'ї, простежити вплив гендерного фактору на процес професійного становлення чоловіків і жінок, окреслити перспективи власного кар'єрного зростання	- визначити основні соціально-професійні чинники, що впливають на процес сходження до успіху; - розкрити значення особистісних якостей людини (працездатність, соціальна і трудова активність тощо) - виокремити обставини, що впливають на формування кар'єри. Дефініції: лідер, менеджер, кар'єра.	Вправа «Берег надії». Економічний порадник: «Той, хто щось хоче зробити, той шукає шляхи, хто нічого не хоче робити – шукає причини» Вправа-тест «Геометрія в характері». Інтерактив «Життєві обставини»; Вправа «Берег здійснених надій». Перегляд фільму «Про кар'єру чоловіків і жінок із серії «Незручна тема» Жіночого консорціуму України
Зустріч 4. Тайм-менеджмент – мистецтво управління своїм часом. Мета: розуміння ефективного розподілення власного часу, його зв'язку із професійним становленням	- дати уявлення про тайм-менеджмент; - розвивати навички планування та самоуправління; - ознайомити із техніками економії часу; - навчити ефективності управління власним часом; - ознайомити із шляхами подолання стресових ситуацій; - розвинути навички асертивної (упевненої) поведінки. Дефініції: тайм-менеджмент.	Психологічний практикум «Важливо – терміново»; Тренінг «Управління часом»; Порадники «Техніки економії часу».
Зустріч 5. Ризики та шахрайство: як убезпечити себе. Мета: формування знань про економічні ризики та шахрайство, їх наслідки.	- Розкрити зміст понять «економічні ризики», «шахрайство»; - показати найвідоміші схеми економічного шахрайства; - охарактеризувати основні шляхи подолання проблем з обману та невизначеності. Дефініції: ризики, економічні ризики, економічне шахрайство, обачлива фінансова поведінка	Тренінгова вправа «Збережи свою команду»; Метод кейс «Ризики та шахрайство: як убезпечити себе» Економічний порадник «Ризик проти невизначеності». Вправа «SWOT-аналіз. Стратегія сім'ї». Круглий стіл «Правовий консалтинг: зустріч з представниками правоохоронних закладів, юристами»

Зміст матеріалу	Основні завдання	Форми і види роботи
Зустріч 6. Сімейна культура грошей: від бідності до багатства. Мета: актуалізація проблеми матеріального і духовного збагачення людини, усвідомлення батьками сімейних, зокрема, побутово-господарських, цінностей у вихованні дітей як важливих аспектів родинної взаємодії	– обґрунтувати поняття «бідність», «багатство»; – ознайомити із сучасними явищами в Україні «раптова бідність», «фемінізація бідності»; – розкрити принципи конструктивного розв'язання економічних проблем у батьківській сім'ї; – сприяти побудові економічних відносин у батьківсько-дитячій взаємодії «працелюбні батьки – відповідальні діти»; – розкрити значення основних світоглядних батьківських установок, цінностей батьківської сім'ї, від яких залежить майбутнє фінансове становище дитини. Дефініції: бідність, багатство, заробітна плата	Економічний всеобуч «Хто вони – багаті і бідні?» Круглий стіл «Ні – "комплексу бідності"!» Творча майстерня «Скарбничка». Інтерактив «Малий скарб, але дорогий». Майстер-клас зі створення атрибутів багатства: сейфика, скарбнички для дітей
Зустріч 7. Гроші як соціальне мірило багатства. Мета: усвідомлення батьками власної позиції щодо грошей; формування основних правил у грошових відносинах «батьки – діти»	– розкрити роль «кишенькових» грошей у фінансовій освіті дітей; – охарактеризувати особливості поступового входження дитини в дорослий світ «товарно-грошових» відносин; – ознайомитися з міжнародним досвідом фінансового виховання підростаючого покоління. Дефініції: бартер, гроші, фінансова безпека	Психолого-педагогічний лекторій «Діти і фінанси: як навчити дитину поводитись із грошима?» Інтерактив «Час – гроші». Дискусія «Кишенькові гроші у дітей – добро чи зло?» Батьківський фінансовий калейдоскоп «Діти і гроші: як у світі дають на кишенькові витрати».
Зустріч 8. Фінансовий добробут сім'ї. Мета: формування знань про фінансовий добробут сім'ї через оцінку доходів і витрат, їх прогнозування на перспективу	– розкрити основні поняття сімейних доходів і витрат; – сформулювати розуміння грошей як засобу досягнення матеріального добробуту сім'ї. Дефініції: видатки (витрати), доходи, інвестиції, активи, соціальні доходи, премія, роялті, рента, спадщина, гонорари	Економічний порадижник «Витрати і доходи». Вправа «Скарб» Економічна візуалізація «Постер (дошка) добробуту». Робота в мікрогрупах «Дискримінація на ринку праці».

Зміст матеріалу	Основні завдання	Форми і види роботи
Зустріч 9. Коло доходів нашої сім'ї. Мета: надання практичних навичок щодо прогнозування витрат і доходів сім'ї, виявлення рівнів споживчої культури батьків і дітей	- ознайомлення з різницею в доходах чоловіків і жінок та їхні причини; - охарактеризувати особливості споживчої культури батьківської сім'ї; - визначити гендерні ролі в розподілі обов'язків щодо ведення домашнього господарства; - визначити причини, що сприяють фінансовому благополуччю сім'ї. Дефініції: бюджет, кошторис, кредит, фінансова подія, фінансове благополуччя	Економічний порадник «Сімейний бюджет: спільний або роздільний»; Інтерактив «Різні зарплати батька і матері». Вправа-тест «Психологічні стратегії фінансової поведінки».
Зустріч 10. Бюджетний листок сім'ї: економія і заощадження. Мета: формування навичок виховання фінансової успішності дитини через відповідальне ставлення до грошей та матеріальних цінностей, усвідомлення важливості заощаджувати кошти	- формувати батьківські компетентності у вихованні фінансової успішності дитини через відповідальне ставлення до грошей та матеріальних цінностей; - визначити важливість партнерської взаємодії подружжя в сучасній фінансовій сфері життєдіяльності; - сформувати навички складання сімейного бюджету. Дефініції: бюджет, заощадження, економія.	Економічний практикум «Бюджетний листок сім'ї». Вправа «Родинні технології заощаджень».
Зустріч 11. Сімейні фінанси і діти. Мета: формування основ фінансового мислення батьків і застосування його в сімейній економіці, залучення до спільного планування сімейного бюджету дітей, активізація економічного потенціалу сім'ї	- підвищення знань, умінь і навичок до раціонального витрачання і планування сімейного бюджету; - розвивати навички заощадження, розподілу коштів, їх примноження шляхом залучення дітей до формування сімейного бюджету. Дефініції: бюджет, сімейний бюджет, щоденник витрат	Тренінг для батьків «Сімейні фінансові стратегії і діти». Обговорення уривка з оповідання А. Костецького «Все як насправді». Вправа «Фінансова пам'ятка для батьків».

Зміст матеріалу	Основні завдання	Форми і види роботи
Зустріч 12. Родина і гроші: рецепти фінансового добробуту сім'ї. Мета: ознайомлення із за- садами фінансової неза- лежності та успішності через моделі родинної економії	- презентувати досвід ведення родинної економії; - розкрити вплив грошових моделей батьків і родичів на фінансовий статус сім'ї	Створення порталу «Родинна модель еко- номії». Фінансовий родинний марафон поколінь.
Розділ II. МИ ТА ІНШІ ЛЮДИ		
Зустріч 13. Компанія – колектив однопідприємців. Мета: формування уяв- лень про компанію, компанію як фірму, на- буття навичок колек- тивної роботи у групах; ознайомлення з бізнес- філософією відомих підприємців	- активізувати роль батьків у вихованні навичок колек- тивізму в дітей на основі довіри та взаєморозуміння; - розкрити особливості колек- тивної відповідальності на власному досвіді батьків; - розвивати вміння будувати діалогічну взаємодію при врегулюванні проблемних ситуацій, вести перемовини, приймати рішення, працю- вати в колективі; - тренування лідерських якос- тей. Дефініції: компанія, компа- ньйон, типи компаній.	Економічний тренінг «Спільна справа». Вправа «Рефреймінг» Майстер-класи від ви- датних підприємців (Стів Джобс, Мері Кей Еш)
Зустріч 14. Людський вимір під- приємництва. Мета: формування понять «підприємливість», «підприємництво», «підприємство» та їхня роль в економіці.	- з'ясувати сутність і зв'язок між поняттями «підприєм- ливість», «підприємництво», «підприємство»; - виявити ознаки підприємця, його місце і роль в економіці; - проаналізувати причини і наслідки відмінностей між інтересами підприємців і суспільства Дефініції: підприємливість, підприємництво, підприємство	Економічний практи- кум «Нові можливості для вашої сім'ї». Фінансова карта «Шля- хами видатних особис- тостей, бізнес-умів, які змінили світ»

Зміст матеріалу	Основні завдання	Форми і види роботи
Зустріч 15. Уроки корпоративної культури Мета: усвідомлення значущості позитивного, демократичного стилю спілкування у формуванні дружнього до сім'ї, економічного середовища	- ознайомлення з новітніми тенденціями в розвинених зарубіжних країнах створення дружнього до сім'ї економічного середовища; - дати уявлення про аспекти антикризових комунікацій. Дефініції: корпоративна культура, етика спілкування, антикризові комунікації	Економічний дайджест «Дружнє до сім'ї економічне середовище». Інтерактив «Рецепти корпоративної культури: ефективне спілкування батьків із дітьми».
Зустріч 16. Благодійництво і меценатство Мета: формування уявлень про благодійництво як форму доброчинності, усвідомлення необхідності благодійності та меценатства	– сприяти формуванню суспільно активних громадян через соціальні ініціативи; – розширити знання про історичні факти благодійництва в Україні; Дефініції: благодійництво, меценатство, доброчинність	Історичний екскурс «Шляхами українських меценатів». Батьківський проект «Біла книга благодійництва» і «Зелена книга благодійництва»
Зустріч 17. Волонтерство як інноваційний рух в Україні. Мета: популяризація і поширення волонтерського досвіду як інноваційної форми доброчинства	- обґрунтувати важливість підтримки та участі родин, батьків у волонтерських рухах; - розкрити взаємозв'язок волонтерів із бізнес-структурами. Дефініції: волонтер, волонтерський рух.	<i>Історичний екскурс</i> «Волонтерство в Україні». <i>Тренінг</i> «Третій сектор – волонтерство».
Зустріч 18. Від спільного досвіду до особистої фінансової незалежності. Мета: популяризація родинного фінансового досвіду	– розкрити фінансові родинні стратегії; – моделювання фінансових стратегій дітей – ознайомлення із бізнес-школами від провідних світових кампаній («Forbes», «Amway» та інші). Дефініції: фінансові стратегії родини	Економічний poradnik «Сімейний бізнес: можливості і ризики». Благодійний аукціон «Розпродаж із бабусиної скрині».

Зміст матеріалу	Основні завдання	Форми і види роботи
Розділ III. МИ – ГРОМАДЯНИ. УСТАНОВИ ДЕРЖАВИ		
Зустріч 19. Рівні права і можливості жінок і чоловіків у ринковій економіці Мета: формування розуміння рівних прав і можливостей чоловіків і жінок в умовах ринкової економіки; усвідомлення доцільності балансу особистісного та професійного	- проаналізувати особливості професійного становлення чоловіка і жінки в реаліях сьогодення, простежити вплив гендерного фактору на цей процес; - навчитися ідентифікувати випадки трудової дискримінації та оволодіти способами поведінки в такій ситуації; - усвідомити рівність прав і можливостей жінок і чоловіків у сім'ї; - виявити особливості традиційної та егалітарної родини. Дефініції: егалітарна родина	Інтерактивний тренінг «Чи є сучасна ситуація на ринку праці відображенням гендерної нерівності в суспільстві?»
Зустріч 20. Економічне насилля: причини та наслідки. Мета: ознайомлення із явищем економічного насильства у сім'ї, його причинами та наслідками.	- привернути увагу до явища психологічного домашнього насильства та його різновиду економічного; - розкрити суть економічного насилля, його причини та наслідки; - показати роль стереотипних гендерних упереджень у економічному насильстві; - розкрити причини експлуатації дитячої праці; - розкриття культури споживання послуг і благ у родині, правових основ ведення основ сімейної економіки; - ознайомити з можливостями надання допомоги жертвам економічного насильства. Дефініції: економічне насилля	Дискусія «Економічне насильство: хто перебуває у групі ризику?». Тренінгово-розвивальний блок «Економічне гендерне насильство – порушення рівних прав чоловіка і жінки в економічній життєдіяльності сім'ї»
Зустріч 21. Національний банк і банківська система в Україні.	- підвищити рівень поінформованості батьків про діяльність банківської системи через спільні зустрічі з представниками фінансових установ;	Економічний щоденник «Види банківських послуг». Круглий стіл з представниками банку «Я – клієнт банку».

Зміст матеріалу	Основні завдання	Форми і види роботи
Мета: розуміння призначення роботи НБУ, дослідження ризиків банківських операцій на прикладі діяльності комерційних банків у своїй місцевості	- обговорити особливості діяльності комерційних банків і застерегти батьків від непередбачуваних ризиків і втрат. - популяризувати фінансову грамотність через ігрові методи спільної діяльності. Дефініції: банк, банківські послуги.	Батьківсько-банківський квест «Грошові історії» за книгою «У банку – як у танку» Юрія Лихуна
Зустріч 22. Небанківські фінансові послуги. Мета: розуміння діяльності небанківських фінансових установ та співпраці з ними	- ознайомити учасників із діяльністю небанківських фінансових установ: кредитних спілок, ломбардів, лізингових компаній, довірчих товариств, страхових компаній, установ накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційних фондів і компаній; - розкрити роль небанківських установ у наданні фінансових послуг; - розкрити позитивні і негативні сторони надання споживачеві небанківських фінансових послуг. Дефініції: лізинг, ломбард, кредитна спілка	Економічний практикум «Співпраця з небанківськими фінансовими установами»:
Зустріч 23. Податки, їхнє призначення в державі. Мета: розуміння призначення податку як основної форми доходу держави і необхідності сплати податку як обов'язку кожного громадянина	- проаналізувати значення сплати податків як важливого обов'язку кожного громадянина; - надати інформацію для батьків про види оподаткування. Дефініції: податок, оподаткування.	Економічна проблема «Гроші у "конвертах"». Усний журнал з працівниками податкової служби.
Зустріч 24. Екскурсія в державні фінансові установи (на вибір) Мета: ознайомлення з діяльністю фінансових установ і встановлення співпраці з ними.	- ознайомити учасників із діяльністю фінансової установи свого міста (села); - розкрити роль фінансових установ у наданні фінансових послуг; - представлення фінансових продуктів установою.	Економічний практикум «Екскурсія у фінансові установи»

Зміст матеріалу	Основні завдання	Форми і види роботи
Розділ IV. МИ – СПОЖИВАЧІ		
Зустріч 25. Реклама як засіб привернення уваги до товару (послуги). Мета: розуміння призначення реклами як засобу привернення уваги та поширення інформації, виховання свідомого споживача, який зважено ставиться до усіх рекламних пропозицій	- використовуючи родинні ресурси, створити рекламу власної сім'ї; - ознайомити з видами реклами, способами її поширення, перевагами і недоліками; - охарактеризувати цінності, що створюють імідж сім'ї, батьків, членів родини. Дефініції: реклама	Економічний практикум «Створення реклами власної сім'ї». (Створення рекламного постера відкритих родинних студій класу).
Зустріч 26. Товар, його ціна. Мета: формування уявлень про товар і його складові; порівняння товарів за призначенням; знаходження джерел отримання інформації споживачем про товар	- дослідити зв'язок ціни як економічної категорії з іншими аспектами життя; - ознайомити з маркуванням товарів, які реалізуються через торговельні мережі; - вчити знаходити потрібну інформацію на етикетках товару; Дефініції: товар, ціна, чек, розрахунковий документ.	Економічний poradnik «Етикетки, ярлики, вкладки, штампи, клейма – носії інформації про товар». Книжковий салон «Невпіймана книга». Акція подарункова «Подарунок з країни Фінансів».
Зустріч 27. Споживач – «король» ринку. Мета: формування грамотного споживача і навичок фінансово грамотної поведінки споживача	- розвивати навички фінансової поведінки у вихованні свідомого споживача; - обговорити з батьками Закон України «Про захист прав споживачів»; - формувати активну позицію щодо дотримання і захисту прав споживачів; Дефініції: споживач, споживання.	Економічний poradnik «Як захистити права споживача?» Ярмарок професій «Справою, а не словом»
Зустріч 28. «Зелене споживання» – запорака збереження довкілля. Мета: Ознайомлення з основними принципами екоспоживання	- ознайомити з основними принципами екоспоживання; - сприяти усвідомленню вторинного використання упаковок, їх способів переробки, утилізації та використання; - сприяти усвідомленню громадян про шкідливість і наслідки неправильного використання й утилізації упаковки продукції;	Економічний практикум «Зелене світло – зеленому споживанню» «Зелений» родинний портал «Сім'я – один із шедеврів природи (Джордж Сантаяма)»

Зміст матеріалу	Основні завдання	Форми і види роботи
	- показати важливість досвіду пращурів в екоспоживанні. Дефініції: екоспоживання, ГМО	
Розділ V. НАШІ ПЕРЕМОГИ		
Зустріч 29. Успішні люди України і їхнє місце у світовій спільноті. Мета: визначення складових успіху людини; отримання інформації про успішних людей в Україні, ознайомитись із досвідом сучасних українських бізнес-лідерів	- отримати інформацію про практику сучасних українських бізнес-лідерів; - удосконалюватися в умінні аналізувати інформаційний матеріал; - бачити переваги практичної діяльності реальних українських особистостей; - визначати пріоритетні риси лідера, успішного підприємця, вчитися на життєвому досвіді вітчизняних лідерів; - з'ясувати вплив статевих стереотипів на можливості самовираження, самореалізації чоловіків і жінок; - обговорити й опрацювати інструменти успіху батьківської педагогіки, які допоможуть дітям бути ініціативними, креативними, успішними; - розвинути навички асертивної (упевненої) поведінки. Дефініції: успіх, успішна людина.	Інтерактивна вправа «Якості вітчизняних лідерів». Тренінг «Чи статева належність стає на перешкоді самовираження, самореалізації людини?». Вправа «Розвиваю в собі асертивність».
Зустріч 30. Успішна родина – багата країна. Мета: розкриття феномену успішної родини як інвестиції майбутнього доброустрою країни, збереження і примноження її людського потенціалу	- популяризація сімейного бізнесу, в основі якого спадкоємність поколінь, досягнення родинного добробуту; - виховання підприємницьких традицій; - сформулювати розуміння: родина – яскравий приклад згуртованості сім'ї однодумців задля досягнення спільної мети. - розвивати навички діалогічного спілкування у взаємодії «батьки – діти»; - активізація виховного потенціалу сім'ї у фінансовому вихованні дітей	Психологічний порадак «Що для українців означає сім'я?». Вернісаж успіхів «Успішна родина – багата країна» (родинне свято).

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепція розвитку економічної освіти в Україні // Освіта в Україні. – 2004. – 23 с.
2. Авер'янова Г. Особливості економічної соціалізації молоді в умовах трансформації українського суспільства / Г. Авер'янова, В. Москаленко // Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні / за ред. С. Д. Максименка, В. Т. Циби, Ю. Ж. Шайгородського. – К. : Український центр політичного менеджменту, 2003. – С. 296–318.
3. Авер'янова Г. М. Кишенькові гроші як фактор економічної соціалізації підлітків / Г. М. Авер'янова // Психологія : зб. наук. праць. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова. – 2002. – Вип. 18. – С. 87–96.
4. Акимова Г. Е. Как помочь своему ребенку : справочник по повышению родительской компетенции / Г. Е. Акимова. – Екандеренбург : У-Фактория, 2004. – С. 164–171.
5. Аменд А. Ф. Економічне виховання молодших школярів / А. Ф. Аменд. – М. : Педагогіка, 1982. – 23 с.
6. Ареф'єва Т. А. Дети и деньги / Т. А. Ареф'єва. – СПб. : Речь, 2006. – 246 с.
7. Бункина М. К. Экономический человек: в помощь изучающим экономику, психологию, менеджмент : учеб. пособие / М. К. Бункина, А. М. Семенов. – М. : Дело, 2000. – 175 с.
8. Верховин В. И. Экономическая психология. – М., 1998. – 446 с.
9. Галіцина Л. Серйозні ігри для серйозних людей / Л. Галіцина, О. Шатохіна. – К. : Шк. світ, 2007. – 120 с. – (Б-ка «Пік. світу»).
10. Гендерна рівність в освіті : посібник для тренерів. – Запоріжжя : Друкарський світ, 2011. – 80 с.
11. Гендерні медійні практики : навч. посібник із гендерної рівності та недискримінації для студентів вищих навчальних закладів / кол. авт. ; за заг. ред. Сергія Штурхецького. – К., 2014. – 206 с.
12. Говорун Т. Гендерна психологія / Т. Говорун, О. Кікінежді. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – 308 с.
13. Говорун Т. Гендерне насильство в економічних реаліях / Т. Говорун // Дитинство без насилля : суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. проф. О. Кікінежді. – Тернопіль : Стереарт, 2014. – С. 12–14.
14. Говорун Т. Гендерні відмінності в економічній культурі студентської молоді / Т. Говорун // Гендерні дослідження: прикладні аспекти : наук. монографія / В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді та ін.; за наук. ред. В. П. Кравця. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. – С. 189–200.
15. Гозман О. Что такое бизнес? / О. Гозман, В. Правоторов, Е. Шахова. – М. : Альпина паблишер, 2010.

16. Головніна О. Г. Основи соціальної економіки : підручник / О. Г. Головіна. – К. : Арістей, 2006. – 612 с.
17. Грама Н. Г. Формування економічної грамотності у дітей дошкільного віку : монографія / Н. Г. Грама. – Одеса, 1997. – 216 с.
18. Грасс Т. П. Из опыта экономической социализации подрастающих поколений в Великобритании и в Новой Зеландии / Т. П. Грасс // Сибир. пед. журн. – 2008. – № 3. – С. 266–274.
19. Гроші і діти. Скільки кишенькових грошей давати дітям? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://i-medic.com.ua/index.php?newsid=6509>.
20. Дейнека О. С. Экономическая психология : учеб. пособие / О. С. Дейнека. – СПб. : Питер, изд. С. Петерб. ун-та, 2000. – 160 с.
21. Денігер К. Ранні концепції економічних відносин дитини / К. Денігер // Економічна психологія. – 1958. – № 47. – С. 231–240.
22. Демина К. А. Дети и деньги. Что разрешать, что запрещать, к чему готовится / К. А. Демина. – СПб. : Питер, 2010. – 208 с.
23. Діти і гроші. Як навчити дитину поводитись з грошима [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ditey.com/child_development/10084diti-i-groshi_-yak-navchiti-ditinu-povoditis-z-groshima.html.
24. Діти і гроші: як у світі дають на кишенькові витрати [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://wcu-network.org.ua/ua/defence-rights/article/diti_i_groshi_yak_u_sviti_dayut_na_kishenkov_i_vitrati
25. Діти та гроші: Як навчити дитину витратити гроші з розумом? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vseprogroshi.com.ua/diti-ta-groshi.html>.
26. Єроніна С. В. Особливості економічної соціалізації дітей старшого дошкільного віку / С. В. Єроніна // Проблеми загальної і педагогічної психології : зб. наук. пр. / Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України ; за ред. С. Д. Максименка. – К., 2008. – Т. X, ч. 2. – 526 с.
27. Жадан Р. Економічна освіта дітей старшого дошкільного віку (перспективно-календарне планування занять з економіки) / Р. Жадан, Г. Григоренко. – Запоріжжя : ТОВ «ЛППС» ЛТД, 2006. – 116 с.
28. Кийосаки Р. Т. Богатый папа, бедный папа / Р. Т. Кийосаки, Ш. Л. Лектер. – СПб. : «Попурри», 2010.
29. Кийосаки Р. Т. Прощайте, крысиные бега! / Р. Т. Кийосаки, Ш. Л. Лектер. – СПб. : «Попурри», 2011.
30. Кийосаки Р. Т. Руководство богатого папы / Р. Т. Кийосаки, Ш. Л. Лектер. – СПб. : «Попурри», 2011.
31. Кийосаки Р. Несправедливое преимущество : пер. с англ. / Р. Кийосаки. – Мн. : «Попурри», 2012. – 256 с.
32. Климчук І. Економічна освіта в загальноосвітній школі: проблеми і перспективи / І. Климчук // Географія та основи економіки в школі. – 2003. – № 6. – С. 33–35.

33. Коваль Н. Фінансова грамотність дітей [Електронний ресурс] / Н. Коваль. – Режим доступу : <http://vseprogroshi.com.ua/finansova-gramotnist-ditej.html>.
34. Ковальова В. Е. Економічне виховання школярів в умовах вдосконалення соціальної демократії / В. Е. Ковальова, Т. В. Орлова // Демократія середньої школи: проблеми, пошуки, досвід. – М., 1990. – 82 с.
35. Колесо життя. – 2008. – № 1 (15). – С. 43–54.
36. Курак Е. А. Економічне виховання дошкільників / Е. А. Курак. – М., 2002.
37. Кушнір Р. Багатство як спосіб мислення / Р. Кушнір. – Дрогобич : Коло, 2013. – 224 с.
38. Кушнір Р. Продажі з любов'ю, або Як звабити клієнта на тривалі взаємини / Р. Кушнір. – Дрогобич. – Коло, 2015. – 224 с.
39. Красавина Е. Дети и деньги. Растим миллионера / Е. Красавина, Е. Бродникова. – СПб. : Питер, 2013. – 256 с.
40. Лелюк Ю. М. Сучасні проблеми дошкільної економічної освіти в Україні / Ю. М. Лелюк // Економічна освіта: проблеми і перспективи : м-ли II Міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси, 2001. – С. 63–66.
41. Лигун Ю. У банку – як у танку / Ю. Лигун. – Дніпропетровськ : «Проспект», 2004.
42. Липсиц И. Удивительные приключения в стране Экономика / И. Липсиц. – М. : Вита-Пресс, 2011.
43. Ложкін Г. В. Економічна психологія : навч. посібник / Г. В. Ложкін, В. В. Спасенніков. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К. : ВД «Профісонал», 2007. – 400 с.
44. Мельничук И. А. Дети и деньги // Работа с родителями : пособие для учителей начальных общеобразовательных учреждений / М. П. Осипова, Г. А. Бутрим, И. А. Мельничук и др. ; под общ. ред. М. П. Осиповой, Г. А. Бутрима. – Мн. : Экоперспектива, 2003. – С. 465–472.
45. Москаленко В. В. Економічна соціалізація особистості / В. В. Москаленко // Соціальна психологія : підручник. – К. : Центр навчальної літ-ри, 2005. – 300 с.
46. Нестуля О. О. Основи лідерства. Тренінг лідерських якостей та практичних навичок менеджера. Уроки видатних підприємців : навч. посіб. / О. О. Нестуля, С. І. Нестуля, В. В. Карманенко. – К. : Знання, 2013. – 358 с.
47. Нестуля О. О. Основи лідерства. Тренінг лідерських якостей та практичних навичок менеджера : навч. посіб. / О. О. Нестуля, С. І. Нестуля, В. В. Карманенко. – К. : Знання, 2013. – 287 с.
48. Островерхов А. Азбука денег – школа финансовой грамотности для детей [Электронный ресурс] / А. Островерхов. – Режим доступа : <http://azbuka-deneg2013.blogspot.com>.
49. Парходько Г. Психолого-педагогічні проблеми виховання фінансової культури дітей : навч.-метод. посіб. для вчителів / Г. Парходько. – Черкаси, 2010. – 97 с.

50. Підготовка волонтерів до реалізації ідеї гендерної рівності : методичні рекомендації / авт.-упоряд. О. Остапчук, Н. Павлик, С. Котова-Олійник. – Житомир, 2009. – 160 с.
51. Полощанюк А. Діти і гроші: як їх подружити [Електронний ресурс] / А. Полощанюк. – Режим доступу : <http://lady.tochka.net/ua/51324-deti-i-dengi-kak-ikh-podruzhit>.
52. Проблемы экономической психологии / Отв. ред. А. Л. Журавлёв, А. Б. Купрейченко. – М. : Изд-во ИП РАН, 2005. – Т. 2. – 644 с.
53. Соколюк О. Діти та гроші. Стаття з психології [Електронний ресурс] / О. Соколюк / О. Шклярська. – Режим доступу : http://osvita.ua/school/lessons_summary/psychology/22608.
54. Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї : навч.-метод. посібник : у двох т. –Х. : Права людини, 2013. – Т. 2. / кол. авт. : О. М. Бандурка, О. І. Бандурка, В. О. Брижик та ін. ; за заг. ред. Бандурки О. М., Левченко К. Б., Трубавіної І. М. – 204 с.
55. Сторожук С. П. Як заробити гроші, коли надворі криза / С. П. Сторожук, В. Ю. Федорович. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 80 с.
56. Тальманн И. Как сделать свою жизнь еще лучше : экспресс-тренинг / Ив-Александр Тальманн ; [пер. с фр. И. Ю. Крупичевой]. – М. : Эксмо, 2014. – 64 с.
57. Творимо майбутнє відповідально й ощадливо: програма соціально-фінансової освіти й виховання для учнів загальноосвітніх навчальних закладів : метод. посіб. / автори-упоряд.: В. С. Петрович, Т. П. Цюман, Т. П. Авельцева, В. В. Молочний ; за заг. ред. В. С. Петровича. – К. : ФО-П Буря О.Д., 2014. – 192 с.
58. Тимошенко І. В. Меценатство та благодійність у сучасній Україні / І. В. Тимошенко // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. – 2013. – Вип. 2 (5). – С. 77–80. – (Серія «Юридичні науки»).
59. Томсон К. М. Рецепты корпоративной культуры. Как изменить привычное поведение : пер. з англ. / К. М. Томсон. – Дніпропетровськ : Баланс Бізнес Букс, 2005. – 272 с.
60. Тончу Е. Большой бизнес для маленьких детей / Е. Тончу. – М. : ИД Тончу, 2007.
61. Турьялай Х. Когда начинают учить детей основам финансовой грамотности и что о деньгах должен знать пяти и десятилетний ребенок [Электронный ресурс] / Х. Турьялай. – Режим доступа : <http://mediamanagersclub.org/kogda-nachinat-uchit-detei-osnovam-finansovoi-gramotnosti>.
62. Успенский Э. Бизнес крокодила Гены / Э. Успенский. – М. : ТПО «Интерфейс», 1992.
63. Фінансова грамотність від Platinum Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ua.platinumbank.com.ua/view.financial_literacy.
64. Черкай С. Уроки финансовой грамотности. Полезные советы школьникам и их родителям [Электронный ресурс] / С. Черкай. – Режим доступа

: <http://ubr.ua/business-practice/personal-property/uroki-finansovoi-gramotnosti-poleznye-sovety-shkolnikam-i-ih-roditeliam-159536>.

65. Чуб Н. Азбука бізнеса / Н. Чуб. – Харків : Фактор, 2011.
66. Шефер Б. Пес на ім'я Мані, або Абетка грошей / Бодо Шефер. – Львів : Вид-во Старого Лева, 2014.
67. Шклярська О. Діти і гроші: непрості стосунки [Електронний ресурс] / О. Шклярська. – Режим доступу : <http://ua.racurs.ua/145-dity-i-groshi>.
68. Щедрин О. Б. Исследование экономических представлений у детей / О. Б. Щедрин // Вопросы психологии. – 1991. – № 2. – С. 157–164.
69. Энциклопедия для детей. Бизнес. – М. : Аванта, 2008.
71. Як навчати школярів долати гендерні стереотипи : конспекти занять : навчально-методичний посібник для загальноосвітніх навчальних закладів / Говорун Т., Кікінежді О. та ін. ; за заг. ред. Т. Говорун. – К. : ФОП Клименко, 2011. – 806 с.

Навчальне видання

САМПАРА Оксана Володимирівна

КІКІНЕЖДІ Оксана Михайлівна

ВІДКРИТІ РОДИННІ СТУДІЇ
«ФІНАНСОВА МУДРІСТЬ РОДИННОЇ ПЕДАГОГІКИ»

Програма освітнього курсу для батьків
з фінансової грамотності дітей

Підписано до друку 26.06.2015. Формат 60 × 84¹/₁₆.
Обл.-вид. арк. 1,0. Умовн. друк. арк. 1,4. Зам. № 1357.

Університет банківської справи Національного банку України.
04070 м. Київ, вул. Андріївська, 1.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 2872 від 11.06.2007.

